

Schrijven moet blijven

Hieronder treft u aan:

- Artikel: Schrijven moet blijven – samenvatting
- Artikel: Schrijven is goed voor ons welbevinden
- Artikel: Schrijven is een ambacht
- Artikel: Schrijven is goed voor onze ontwikkeling
- Artikel: Schrijven, creativiteit en expressie
- Artikel: Schrijven, zelfexpressie en diagnostiek
- Drie opzetjes als aanzet voor een ingezonden stuk naar een krant

Schrijven moet blijven – samenvatting

Elektronische communicatie is een blijvend onderdeel in ons dagelijkse leven. We e-mailen, SMS-en en surfen er lustig op los en iedereen heeft wel een mobiele telefoon. Nog nooit in de geschiedenis konden we zo eenvoudig, snel en goedkoop met elkaar communiceren. Daarbij lijkt de aandacht voor het met-de-hand schrijven en daarmee de aandacht voor goed schrijfonderwijs op onze scholen steeds verder af te nemen.

Het Platform Handschriftontwikkeling (www.handschriftontwikkeling.nl) is een onafhankelijk platform dat over het leren schrijven en de ontwikkeling van handschrift en zo objectief mogelijk informeert, adviseert en doorverwijst. Het platform heeft een ideële grondslag en geen winstoogmerk.

Onder de titel "Schrijven moet blijven" heeft het platform de laatste tijd veel argumenten verzameld om - tegen de tijdgeest in - meer aandacht te vragen voor goed schrijfonderwijs op onze scholen. Daaruit vloeide een serie van vijf artikelen voort, waarbij telkens een ander aspect van goed schrijfonderwijs als uitgangspunt wordt belicht.

In het eerste artikel wordt betoogd dat schrijven bijdraagt aan ons welbevinden. Een handgeschreven brief benadrukt de persoonlijke aandacht die we voor de ander hebben en versterkt daarmee de band tussen mensen. Ook gaat er rust uit van het schrijven als handeling waarmee we zelf tot rust komen en bovendien onze gedachten en gevoelens op een rijtje kunnen zetten. In die zin bieden dagboeken en dergelijke een uitlaatklep. Tot slot kan een leesbaar handschrift bijdragen een positief zelfbeeld.

Het tweede artikel gaat over schrijven als ambacht. Het kost veel tijd om het goed te leren en het gaat met vallen en opstaan. Als je het eenmaal kunt, dan beschik je over een vaardigheid die je in veel situaties van pas komt. Waarbij je je flexibel aan de omstandigheden kunt aanpassen. Als de leerling bij het verlaten van school zo'n ingewikkelde vaardigheid beheerst, geeft dat niet alleen veel voldoening maar heeft hij een goede en waardevolle basis meegekregen voor zijn totale ontwikkeling als mens.

Het derde artikel gaat over het verband tussen schrijven en onze ontwikkeling. Schrijven bevordert de ontwikkeling van onze hersenen. Daarnaast helpt schrijven bij het onthouden van dingen. Daarmee is schrijven een belangrijke ondersteuning voor allerlei leerprocessen. Maar ook de ontwikkeling van (zelf)discipline wordt gestimuleerd.

In het vierde artikel belichten we enkele aspecten die niet zo vaak met schrijven met-de-hand geassocieerd worden; creativiteit en expressie. In de geschiedenis heeft men het schrijven als kunst beoefend en dit gebeurt nog steeds. Ook tegenwoordig zijn veel mensen zich bewust van de creatieve kanten van de letters vormen getuigen allerlei kalligrafische menukaarten en last but not least allerlei graffiti op de muren.

Tot slot biedt handschrift ons een handvat om ons in de ander en onszelf te verdiepen. Dat is leuk en soms ook nog leerzaam. Hieraan is het vijfde artikel gewijd. Zo kunnen we wat meer over onszelf en de ander te weten komen. Dit kan onder andere in het onderwijs benut worden om vroegtijdig problemen te signaleren. Wetenschappelijk is het niet, maar - mits met de nodige slagen om de arm gehanteerd - soms wel nuttig.

Schrijven is goed voor ons welbevinden

Elektronische communicatie is tegenwoordig niet meer weg te denken uit ons dagelijkse leven. We e-mailen, SMS-en en surfen er lustig op los en iedereen heeft wel een mobiele telefoon. Nog nooit in de geschiedenis konden we zo eenvoudig, snel en goedkoop met elkaar communiceren. Daarbij lijkt de aandacht voor het met-de-hand schrijven en daarmee de aandacht voor goed schrijfonderwijs op onze scholen steeds verder af te nemen.

Het Platform Handschriftontwikkeling (www.handschriftontwikkeling.nl) is een onafhankelijk platform dat over het leren schrijven en de ontwikkeling van handschrift en zo objectief mogelijk informeert, adviseert en doorverwijst. Het platform heeft een ideële grondslag en geen winstoogmerk.

Onder de titel "Schrijven moet blijven" heeft het platform de laatste tijd veel argumenten verzameld om - tegen de tijdgeest in - meer aandacht te vragen voor goed schrijfonderwijs op onze scholen. Daaruit vloeide een serie van vijf artikelen voort, waarbij telkens een ander aspect van goed schrijfonderwijs als uitgangspunt wordt belicht.

Dit is de eerste aflevering en hierin wordt een verband gelegd tussen schrijven en welbevinden.

Van Dale omschrijft 'welbevinden' met de woorden welzijn en gezondheid. In dit artikel betogen wij dat schrijven met de hand een positieve invloed kan uitoefenen op het lichamelijk, geestelijk en sociaal welbevinden. van mensen.

Schrijven draagt bij aan ons sociaal welbevinden. Wie een brief aan iemand schrijft communiceert in gedachten al met de ander. Het is praten-op-papier met de lezer in het achterhoofd. Schrijven betekent dus tegelijkertijd zich inleven in en afstemmen op de ander. Naarmate dit beter lukt, zullen zowel de schrijver als de lezer zich daar beter bij voelen. Daarbij komt de meerwaarde van de handgeschreven brief. Wie de moeite en de tijd neemt een handgeschreven brief aan een ander te versturen benadrukt daarmee het belang dat hij hecht aan het contact met de ontvanger. Dergelijke positieve aandacht voor de ander versterkt de binding tussen de schrijver en de ontvanger.

Schrijven draagt ook bij aan ons geestelijk welbevinden. Zou Anne Frank haar "Dagboek" alléén hebben geschreven om de Achterhuistijd te doden? En al die jongeren en volwassenen, die vroeger, tegenwoordig, in de toekomst, een dagboek bijhielden of (gaan) bijhouden? Het gaat er vooral om de eigen gevoelens aan het papier toe te vertrouwen. Dat lucht op, schept afstand en helderheid voor zichzelf. In de Jenaplanschool van Peter Petersen hielden de leerlingen dagelijks een dagboek bij. Sommige therapeuten raden hun cliënten soms aan een dagboek bij te houden. Dat levert een uitlaatklep op, maar biedt ook mogelijkheden voor zelfreflectie. Schrijven kan ons kennelijk emotioneel in balans brengen en houden.

Schrijven heeft niet alleen tot doel met anderen te communiceren of gegevens voor onszelf vast te leggen, maar kan ook bijdragen aan ons lichamelijk welbevinden. Van het beroemde beeld “de denker” van Rodin gaat een intense rust en ingetogenheid uit. Roept een schrijvend persoon, bijvoorbeeld “De briefschrijfster” van Terborg, niet eenzelfde beeld op? De hele persoon is betrokken bij de inhoud en vormgeving van het schrijfproduct. De schrijver bundelt alle krachten om een goede, communicateerbare prestatie te leveren. Het hele lijf - tot in de vingertoppen - werkt daarbij samen. Een dergelijke, rust-gevende, inspanning voelt lichamelijk goed aan.

Duidelijk en leesbaar schrift levert een bijdrage aan een positief zelfbeeld. Onduidelijk schrift veroorzaakt niet alleen onduidelijkheid in de over te dragen boodschap. Het kan tot onzekerheid leiden bij de lezer, omdat de informatie niet goed overkomt. Het kan ook de schrijver in verlegenheid brengen als er naderhand om ‘toelichting’ wordt gevraagd. Een duidelijk geschreven kaart, brief of tekst geeft zowel de schrijver als de lezer dan ook een prettig gevoel. In de eerste Jenaplanschool werd van de leerkracht gevraagd de kinderen de instelling bij te brengen, “dat ze het prettig vinden om een mooi handschrift te schrijven.”.

Schrijven moet blijven – ons welbevinden is er duidelijk bij gebaat!

Schrijven is een ambacht

Elektronische communicatie is tegenwoordig niet meer weg te denken uit ons dagelijkse leven. We e-mailen, SMS-en en surfen er lustig op los en iedereen heeft wel een mobiele telefoon. Nog nooit in de geschiedenis konden we zo eenvoudig, snel en goedkoop met elkaar communiceren. Daarbij lijkt de aandacht voor het met-de-hand schrijven en daarmee de aandacht voor goed schrijfonderwijs op onze scholen steeds verder af te nemen.

Het Platform Handschriftontwikkeling (www.handschriftontwikkeling.nl) is een onafhankelijk platform dat over het leren schrijven en de ontwikkeling van handschrift en zo objectief mogelijk informeert, adviseert en doorverwijst. Het platform heeft een ideële grondslag en geen winstoogmerk.

Onder de titel "Schrijven moet blijven" heeft het platform de laatste tijd veel argumenten verzameld om - tegen de tijdgeest in - meer aandacht te vragen voor goed schrijfonderwijs op onze scholen. Daaruit vloeide een serie van vijf artikelen voort, waarbij telkens een ander aspect van goed schrijfonderwijs als uitgangspunt wordt belicht.

Dit is de tweede aflevering en hierin wordt schrijven vergeleken met het uitoefenen van een ambacht.

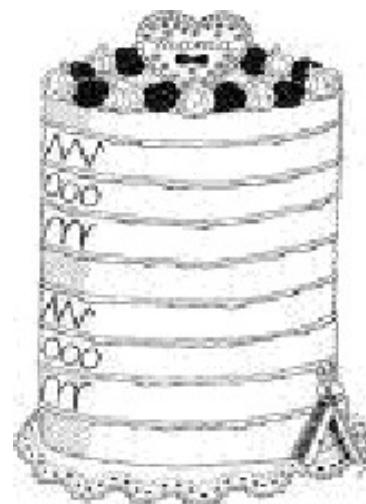
Niemand twijfelt eraan dat je om te kunnen lopen over een ontwikkelde motorische vaardigheid moet beschikken. En zoals het bij het lopen gaat, zo gaat het bij het schrijven. Bij het schrijven schrijden de verticalen (neerhalen) als het ware voort. Ook om te kunnen schrijven moet de motorische vaardigheid van de schrijver voldoende zijn. Er is veel oefening nodig om de complexe schrijfbeweging goed uit te voeren. We staan er niet bij stil dat schrijven eigenlijk het uitoefenen van een ambacht is.

Laten we eens even terug kijken, hoe we zelf leerden schrijven. Om te kunnen schrijven moet de motorische vaardigheid van de schrijver voldoende zijn. En daarom oefenden we eerst vloeiende, doorgaande schrijfbewegingen; zo werd ook de lichaamscoördinatie bevorderd. Pas toen we ons potlood of krijtje ontspannen in alle richtingen konden sturen, begonnen we aan de lettervorm te werken. Ja, eindeloos achter elkaar en onder elkaar moesten we dezelfde letter maken. Bladen vol tekst overschrijven van het bord of uit een boek. Je zat op school de hele

dag te schrijven. Was er een mondelinge les dan moest je nog aantekeningen maken. Was je je pen vergeten dan klonk er verontwaardigd: "Wat kom je hier doen? Een timmerman vergeet toch ook niet z'n hamer?" En wie zich niet gedroeg schreef strafregels; in rijtjes onder elkaar ging het snelste.

Oefenen, oefenen en nog eens oefenen, zo ging dat. Uiteindelijk moet de schrijfbeweging vloeiend verlopen en geen inspanning en concentratie meer vragen. Je begint met het aanleren van een vrij grove beweging. Die basisbeweging train je net zolang, tot je niet meer uit de bocht vliegt en je de beweging zo hebt verinnerlijkt, dat je hem kunt maken zonder erbij na te hoeven denken. Dan begint het proces van verfijnen en verkleinen. Wat eerst per ongeluk goed ging is door die training iets geworden wat vrijwel altijd goed gaat. Nu kun je spelen met wat je leerde: een letter ervoor, een er achter, een andere daarachter...oefenen of spelend bezig zijn, in ieder geval heel veel trainen en nog eens trainen.

Daarom is schrijven goed met het leren van een ambacht te vergelijken.

Eigenlijk is het net als met leren lopen. Met vallen en opstaan word je zekerder. Je loopt langs de tafel en de stoelen en ineens sta je los. Vanuit die losse stand probeer je te lopen, langzamerhand word je steeds vrijer, je gaat jezelf een doel stellen, hierheen, daarheen. Je denkt er niet meer bij na. Je loopt op het gras en op de stenen en over een drempel, je loopt in zand en in water, ach, eigenlijk doe je dat niet allemaal bewust. Maar je moet al die verschillende situaties wel oefenen, anders glijd je uit bij een helling of je verzwikt je enkel in het gras. Als er veel mensen lopen moet je oppassen met botsen anders lig je echt weer op de grond.

Al die verschillende situaties komen we ook bij schrijven tegen: Soms hebben we alle ruimte om het woord te plaatsen, een andere keer moet het leesbaar op een klein stukje papier staan.

Soms schrijf je met potlood, of met een fineliner, met een vulpen of balpen, op blanco papier of tussen lijntjes. 't Is steeds weer aanpassen aan de situatie. Of zoals Goethe zei: "In der Beschränkung zeigt sich der Meister". Voordat het zover is en de leerling een persoonlijk, leesbaar en vlot geschreven handschrift heeft, zijn er heel wat ontwikkelingsstadia te doorlopen. Wie de mogelijkheid heeft gehad om goed schrijfonderwijs te krijgen met veel oefening, die heeft een goede bagage om zich te redden in de wereld, emotioneel en intellectueel.

Daarom is met-de-hand schrijven een ambacht dat niet verloren mag gaan en moeten we blijven schrijven.

is op	is er nog
evenen	3 vloeken
peint	2 hegelst
vlasuwer	2 vloeken
~~breed~~	3 k pannenkoek
brood	eupen soup. b
tekte - sn	2 ont
vle	ketjap
viers	3 pindakes
groente	4 jam
appelmoes	4 b hespen te
sele sans	6 mels
4 niefloos	3 k krukken
mied + ju?	ketjap
met u nes	ketjap
groente met	metaron
fridantellen	2 wate
2000 bellen	10 wate-parm
rijst	2 bwinb raan
	Weyo
	Wastero
	10 wte Gendappea
	12 wte

Schrijven is goed voor onze ontwikkeling

Elektronische communicatie is tegenwoordig niet meer weg te denken uit ons dagelijkse leven. We e-mailen, SMS-en en surfen er lustig op los en iedereen heeft wel een mobiele telefoon. Nog nooit in de geschiedenis konden we zo eenvoudig, snel en goedkoop met elkaar communiceren. Daarbij lijkt de aandacht voor het met-de-hand schrijven en daarmee de aandacht voor goed schrijfonderwijs op onze scholen steeds verder af te nemen.

Het Platform Handschriftontwikkeling (www.handschriftontwikkeling.nl) is een onafhankelijk platform dat over het leren schrijven en de ontwikkeling van handschrift en zo objectief mogelijk informeert, adviseert en doorverwijst. Het platform heeft een ideële grondslag en geen winstoogmerk.

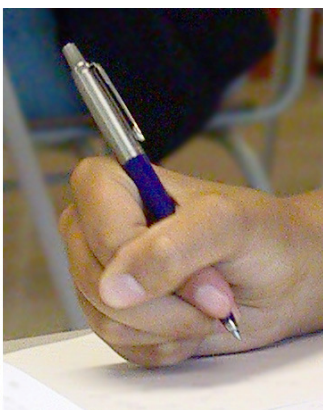
Onder de titel "Schrijven moet blijven" heeft het platform de laatste tijd veel argumenten verzameld om - tegen de tijdgeest in - meer aandacht te vragen voor goed schrijfonderwijs op onze scholen. Daaruit vloeide een serie van vijf artikelen voort, waarbij telkens een ander aspect van goed schrijfonderwijs als uitgangspunt wordt belicht.

Dit is de derde aflevering en hierin wordt betoogd dat schrijven goed is voor onze ontwikkeling.

Oppervlakkig beschouwd lijkt schrijven louter een motorische vaardigheid die vooral een beroep doet op de fijne motoriek. Het is zeker waar dat het leren schrijven een belangrijke bijdrage levert aan de ontwikkeling van de motoriek van kinderen. De schrijfhouding, pengreep en de afstand tot het papier moeten juist zijn. Want de stand van de pen en de manier waarop hij vastgehouden wordt kan ook belemmerend werken. Daarnaast levert het leren schrijven een bijdrage aan de oog-hand-coördinatie.

Voor de fijne motoriek in het algemeen kan deze training een plezierige bezigheid zijn.

Bij nadere beschouwing blijkt dat er tegelijkertijd ook op andere processen een beroep wordt gedaan. In die zin is schrijven, naast een motorische activiteit, ook een activiteit waarbij de hersenen op diverse niveaus betrokken blijken te zijn. Bij het voorbereidend schrijven worden al tweezijdige oefeningen gedaan, die de samenwerking tussen de linker- en rechterhersenhelft stimuleren. Ook wordt de aanleg van nieuwe verbindingen tussen beide hersenhelften bewerkstelligd. Hersenontwikkeling, hersenactiviteiten en hersenfuncties worden door te schrijven bevorderd. Schrijven helpt de hersenen om zelfstimulerend te worden en zich te ontwikkelen. Alleen daarom is handmatig schrijven al een 'must' voor de basisschoolleerling.

Door te schrijven wordt informatie beter in onze hersenen vastgelegd, dan door het indrukken van toetsen. Vergelijk het zien van een vorm op het scherm en het voelen van een vorm. Hoe voelt het materiaal waar het van gemaakt is, hoeveel ruimte neemt het in, etc. Bij de computerletter wordt dit leerproces niet doorlopen en ontbreekt de sensomotorische herinnering. De letter staat in een gekozen vorm op het scherm, zonder dat je het ontstaan ervan

als kind meebeleefd hebt. Het "leeft" daardoor minder voor een kind.

Uit onderzoek is gebleken, dat schrijven-met-de-hand bij het aanvankelijk leesproces een aantoonbaar positief effect heeft. Bij kinderen met een zwak visueel geheugen blijkt het motorisch geheugen van grote betekenis; het schrijven zorgt hier voor inslijping. Voor “gewone” kinderen geldt dat het inslijpen van de beweging in het motorisch geheugen niet alleen vloeiend schrijven bevordert, maar ook helpt om de leerstof te onthouden. Vaak noteren we snel iets om het niet te vergeten. Als het maar opgeschreven is, geeft dat feit alleen al rust en ruimte voor andere zaken in ons hoofd. Napoleon maakte – tijdens veldslagen - korte notities. Zo prente hij ze in z’n geheugen. Schrijfvaardigheid heeft bij schoolse vakken dus een belangrijke dienende functie.

Schrijven is ook een belangrijk middel voor de sociale ontwikkeling. De schrijvende mens oefent zich in het ontwikkelen van zelfdiscipline. Goed schrijfonderwijs bevordert in hoge mate de zelfcontrole en draagt ook in deze zin bij aan de schoolprestaties. Dat heeft zowel persoonlijk als maatschappelijk nut. De concentratie wordt bevordert en daarmee het denken en het intelligentieniveau. Het ‘drukke’ kind kan al schrijvend - op zijn niveau - rust, orde en ruimte in het hoofd creëren. Ingespannen schrijven schept een afvoerkanaal, dat nodig is voor schrijfaspecten op hoger niveau zoals de aandacht voor de inhoud, bewerking van details en ordenen van gedachten. En schrijven ontlaadt, getuige de dagboekcultuur.

Met-de-hand schrijven bevordert onze lichamelijke en mentale ontwikkeling, het helpt ons dingen makkelijker te onthouden en bevordert onze zelfdiscipline. En daarom moet schrijven blijven.

Schrijven, creativiteit en expressie

Elektronische communicatie is tegenwoordig niet meer weg te denken uit ons dagelijkse leven. We e-mailen, SMS-en en surfen er lustig op los en iedereen heeft wel een mobiele telefoon. Nog nooit in de geschiedenis konden we zo eenvoudig, snel en goedkoop met elkaar communiceren. Daarbij lijkt de aandacht voor het met-de-hand schrijven en daarmee de aandacht voor goed schrijfonderwijs op onze scholen steeds verder af te nemen.

Het Platform Handschriftontwikkeling (www.handschriftontwikkeling.nl) is een onafhankelijk platform dat over het leren schrijven en de ontwikkeling van handschrift en zo objectief mogelijk informeert, adviseert en doorverwijst. Het platform heeft een ideële grondslag en geen winstoogmerk.

Onder de titel "Schrijven moet blijven" heeft het platform de laatste tijd veel argumenten verzameld om - tegen de tijdgeest in - meer aandacht te vragen voor goed schrijfonderwijs op onze scholen. Daaruit vloeide een serie van vijf artikelen voort, waarbij telkens een ander aspect van goed schrijfonderwijs als uitgangspunt wordt belicht.

Dit is de vierde aflevering en hierin wordt de creatieve en kunstzinnige kant van het met-de-hand schrijven belicht.

In menige schoolsituatie gaat alle beschikbare aandacht voor het met-de hand leren schrijven op aan het aanleren van een leesbaar en vlot handschrift. Vaak is dit eerder een ver verwijderd ideaal dan een bereikt doel. In deze praktijk is het begrijpelijk dat er weinig aandacht meer over is voor de creatieve en expressieve kanten van het schrijven van lettervormen.

De bekende Duitse schriftkunstenaar Rudolf Koch zei al in 1934: "Het schrijven van letters in iedere vorm is voor mij het hoogste genot: en in talloze zorgen en moeilijkheden in mijn leven, betekende het voor mij hetzelfde als het lied voor de zanger of het paneel voor de schilder betekent".

DE
PEN
IS
DE
TONG
VAN
DE
GEEST

© J.M. van de Riet The Netherlands

Tradities met een groot respect voor boeken, zoals het Book of Kells met teksten en letters, herinneren ons er aan dat je al die elementen op een kunstzinnige manier kunt benaderen. In verluchte handschriften zijn kunst en religie onlosmakelijk met elkaar verbonden. In China en Japan is kalligrafie een spirituele oefening. En ook in de islam is dat het geval. In deze drukke, chaotische tijd een prachtige manier om tot rust te komen. Maar ook in onze cultuur worden er bijzondere dingen met letters gedaan, bijvoorbeeld in de kunststroming van "De Stijl". Dichter bij huis

kalligrafeert menig een fraaie menukaart bij bijzondere gelegenheden zoals het kerstmenu. Ook de jeugd vindt het spelen met de vormen en kleur van letters een uitdaging, getuige de vele uitingen in de vorm van graffiti die op veel plaatsen is aangebracht. Letters en schrift zijn blijkaar voor velen een prikkel voor de creativiteit. Des te opmerkelijker is het dat we er in het onderwijs zo weinig mee doen. Hier ligt nog een scala aan ongebruikte mogelijkheden.

In de hogere leerjaren van de basisschool is een les over de schriftgeschiedenis een mooie ingang om met een ganzenveer te schrijven of het maken van inkt met galappels. Het werken met goud en kleur schept nieuwe ingangen en mogelijkheden. De beweging van de lettervormen en -verbindingen, evenals de stand van de letters, kunnen door 'handschriftvergroting' zichtbaar en bespreekbaar gemaakt worden.

In de hogere klassen kan het ook waardevol zijn om met teksten te werken.

Het is een mooie ingang om in de puberteit met gedichten te werken.

We zouden het “spiritueel” schrijven kunnen noemen. Het maakt daarbij niet uit wat je doet. Gedichten, brieven en dagboeken zijn niet alleen een manier om te communiceren of een verslag bij te houden, ze zijn vooral een vorm van contemplatie, terwijl het schrijven zelf onze

gedachten tastbaarheid, gewaarwording en schoonheid verleent.

Een ander aspect dat bij het schrijfonderwijs in de knel lijkt te komen is de eigenheid van het handschrift. Ons handschrift verandert in de loop van ons leven meerdere malen en ook de waarde die we aan ons handschrift toekennen. Zo kan een goed handschrift van een docent tot een voorbeeld worden voor de leerling in het onderwijs: “Die juf of meester schrijft zo mooi” kan tot ver in de puberteit een rol spelen. Waarom zouden we deze ontwikkeling, die vooral in de puberteit optreedt, niet bewust stimuleren ?

Met-de-hand schrijven vergroot onze creatieve mogelijkheden en maakt ons bewust van onze unieke eigenheid. Daarom moet schrijven blijven.

Schrijven, zelfexpressie en diagnostiek

Elektronische communicatie is tegenwoordig niet meer weg te denken uit ons dagelijkse leven. We e-mailen, SMS-en en surfen er lustig op los en iedereen heeft wel een mobiele telefoon. Nog nooit in de geschiedenis konden we zo eenvoudig, snel en goedkoop met elkaar communiceren. Daarbij lijkt de aandacht voor het met-de-hand schrijven en daarmee de aandacht voor goed schrijfonderwijs op onze scholen steeds verder af te nemen.

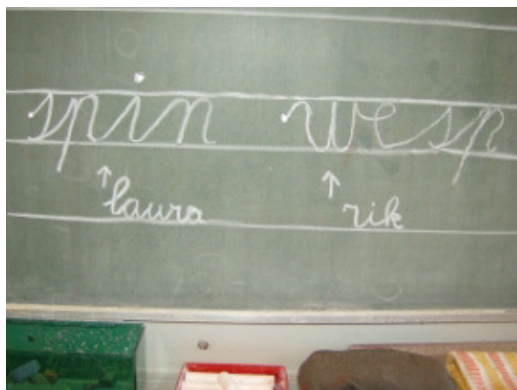
Het Platform Handschriftontwikkeling (www.handschriftontwikkeling.nl) is een onafhankelijk platform dat over het leren schrijven en de ontwikkeling van handschrift en zo objectief mogelijk informeert, adviseert en doorverwijst. Het platform heeft een ideële grondslag en geen winstoogmerk.

Onder de titel "Schrijven moet blijven" heeft het platform de laatste tijd veel argumenten verzameld om - tegen de tijdgeest in - meer aandacht te vragen voor goed schrijfonderwijs op onze scholen. Daaruit vloeide een serie van vijf artikelen voort, waarbij telkens een ander aspect van goed schrijfonderwijs als uitgangspunt wordt belicht.

Dit is de vijfde en laatste aflevering en hierin wordt een verband gelegd tussen met-de-hand schrijven en onze innerlijke toestand.

We leven in de wereld van de computer. Een e-mailtje vervangt veel brieven. En de elektronische handtekening lijkt de plaats van de handgeschreven handtekening te gaan innemen. Maar het schrijven van een kaartje is gelukkig nog niet verloren gegaan. Meestal wordt, naast de voorgedrukte tekst, ook iets in het eigen handschrift toegevoegd. Dat handgeschreven stukje tekst maakt het kaartje persoonlijk. En wie kent niet het gevoel van herkenning als er een brief of kaart in de brievenbus valt van een bekend of geliefd persoon ?

Een scala van gevoelens beleven we bij verschillende handschriften, sympathie, bewondering, ergernis als het onduidelijk is geschreven, maar ook ontroering bij kinderlijke krabbels.

Blijkbaar is een handschrift in staat een indruk van de persoon die schrijft achter te laten. Net zoals iemands manier van bewegen zijn of haar gebaren een indruk van zijn persoon op dat moment geeft. Onze manier van bewegen wordt mede door onze emoties bepaald. Voelen we ons bedroefd, dan bewegen we anders dan wanneer we vrolijk en onbezorgd zijn. Vorm, beweging en ruimte zijn de hoofdelementen die het handschrift bepalen. De manier waarmee we met de (schrijf)ruimte omgaan, deze al bewegend met vormen vullen doet blijkbaar persoonlijk aan. Schrijven kan ook als gedrag worden opgevat; als de manier waarop we aan een opdracht voldoen om iets te schrijven.

In tegenstelling tot bewegen is schrijven is een zelfregistrerend proces dat een persoonlijk spoor op papier achter laat. Hierdoor kun je het makkelijk bestuderen. Sommige componenten van het handschrift zijn redelijk constant, andere zijn afhankelijk van onze stemming en de omstandigheden. Als je vaak snel iets moet opschrijven, gaat de kwaliteit van de vorm achteruit. Wanneer je nog maar weinig schrijft, dan schrijf je minder soepel en veel langzamer. Ben je in de war, dan is het vullen van de ruimte een probleem.

Schrijven moet blijven

- als ingezonden stuk op de opiniepagina van een krant
- versie 20 mei 2008

NRC

Er lijkt op de scholen te weinig aandacht aan goed schrijfonderwijs en de ontwikkeling van een goed handschrift te worden besteed. Door de prominente plaats die de computer, e-mail, en SMS tegenwoordig zijn gaan innemen in de communicatie, dreigen kinderen niet meer goed met-de-hand te leren schrijven. Hierdoor onthouden we ze een nuttige en noodzakelijke vaardigheid. Nuttig omdat je bij het schrijven niet wordt afgeleid door de bediening van een apparaat of programma. Schrijven bevordert zo de concentratie op de uit te voeren taak. Daarnaast is schrijven een goede ondersteuning bij allerlei leerprocessen. Als je aantekeningen maakt onthoudt je de leerstof beter. En dan is er het sociale aspect; een handgeschreven brief is persoonlijker en dat wordt in informele relaties vaak gewaardeerd. En met-de-hand schrijven is noodzakelijk in situaties waarin je geen beschikking heeft over elektriciteit of de batterijen leeg zijn. Daarom moet schrijven blijven.

Volkskrant

Het is verontrustend gesteld met het schrijfonderwijs op veel lagere scholen. Niet alleen met de aandacht voor een correcte spelling maar ook met de aandacht het schrijven zelf is het slecht gesteld. Door de aandacht voor de computer, e-mail, en SMS leren kinderen nauwelijks meer goed met de hand te schrijven. We onthouden ze zo een nuttige en noodzakelijke vaardigheid. Nuttig omdat schrijven een goede ondersteuning is bij allerlei leerprocessen. Wie tijdens het leren aantekeningen maakt onthoudt de leerstof beter. Omdat ze bij het schrijven niet worden afgeleid door de bediening van een apparaat of programma en kunnen ze zich beter op de uit te voeren taak concentreren. En dat is in het huidige Ritalin-tijdperk belangrijker dan ooit. Op latere leeftijd blijkt een handgeschreven brief persoonlijker en dat wordt in informele relaties vaak gewaardeerd. En met de hand schrijven is noodzakelijk in situaties waarin je geen beschikking heeft over elektriciteit of de batterijen leeg zijn. Daarom moet schrijven blijven en blijft goed schrijfonderwijs net zo noodzakelijk als vroeger !

Telegraaf

Schandalig dat er op school geen aandacht aan het met-de-hand leren schrijven meer wordt besteed. Alsof het al niet erg genoeg is dat kinderen geen taal en rekenen meer leren. Maar nu leren ze zelfs niet meer hoe ze een pen moeten vasthouden. Alsof er alleen maar SMS en e-mail bestaat. Waar moet het naar toe als we straks niet langer een leesbaar boodschappenlijstje of briefje met-de-hand kunnen schrijven. Het wordt tijd dat de politiek zijn verantwoordelijkheid neemt en de regering ingrijpt.